

**IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING**

“TAFAKKUR VA TALQIN”

MAVZUSIDAGI

**RESPUBLIKA MIQYOSIDAGI
ILMIY-AMALIY ANJUMAN TO'PLAMI**
(I QISM)

BUXORO 2022 yil, 23 may

5A111101 – Musiqa ta'limi va san'at

O'ZBEK XALQ QO'SHIQLARI VOSITASIDA O'QUVCHILARNI MA'NAVIY-AXLOQIY SHAKLLANTIRISH

F.G'.Nurullayev,

BuxDU "Musiqa ta'limi"

kafedrasi dotsenti (PhD)

N.K.Nurullayeva,

BuxDU, Musiqa ta'limi va san'at

mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek xalq qoshiqlarining yosh avlodni komil inson qilib tarbiyalashidagi orni va ma'naviy-axloqiy shakllantirishi haqida bayon etilgan. Xalq qo'shiqlari inson hissiyotiga kuchli ta'sir eta olish xususiyatiga ega bo'lib, axloqiy tarbiyaning muhim manbaidir.

Tayanch so'zlar: Xalq qo'shiqlari, madaniyat, submadaniyat, musiqa, qo'shiq, hissiyot, ma'naviyat, axloqiy madaniyat, san'at, adabiyot, bola, mahorat

Musiqa san'ati insonning yoshligidan unga bevosita va kuchli ta'sir o'tkazib, uning umumiy madaniy rivojida katta o'rin tutadi. Jamiyat madaniy hayotida yanada kengroq o'rin tutayotgan musiqa kishiga butun hayot davomida uning doimiy hamrohi hisoblanadi. Musiqa yagona san'at bo'lib, inson yuragiga juda chuqur kirib borib, ana shu qalb tug'yonini yorqin ifodalash qudratiga ega.

Shuningdek, ajdodlarimizga munosib avlodni tarbiyalashda musiqaning ham munosib o'рни borligi ayni haqiqat. Musiqa insonni yuksak did bilan qurollantiradi va ma'naviy dunyoqarashini shakllantiradi. Musiqa inson hissiyotiga kuchli ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lib, o'quvchilarni nafosat olamiga olib kirish va musiqiy estetik tarbiyasining muhim vositasi hisoblanadi.

Qo'shiqchilik san'ati o'sib ulg'ayib kelayotgan yosh avlodning musiqiy-estetik tarbiyasidagi eng kuchli vositalaridan biridir. Qo'shiq- sehrli sadolardan

uyushgan mo'jizalar dunyosi. U insonning eng birinchi san'ati, o'zini o'ragan dunyoga ilk munosabati. Inson dunyoga kelib, ko'z ocharkan, onaning ilk allasi bilan shu dunyo ohanglari olamiga kirib boradi va umrbod u bilan nafas oladi. Hoh alladir, hoh yalladir, lapardir, o'landir, yor-yordir—agar u chinakam san'at asari bo'lsa, unda inson degan buyuk zot, uning boy ma'naviy olami Vatanga muhabbati sadoqati, kayfiyati, taraqqiyot darajasi o'ziga xos tarzda nafas bilan aks etadi. Yoshlarni tarbiyalashda ayniqsa xalq yo'lida yaratilgan qo'shiqlar yoshlar ongini ezgulikka to'ldiradi. Bundayin tarbiya uslubi orqali yoshlar xarakterlanib boradi. Shu bilan bir qatorda o'quvchilarga xalq qo'shiqlarini o'rgatish orqali qo'shiqlar mazmunidagi axloq-odob, pand-nasihat, vatanga, xalqqa muhabbat, millatimizga xos bo'lgan hayo, ibo, andishalik, muomala madaniyatiga oid insoniylik fazilatlarini singdirib borishni taqozo etadi. Shu bilan bir qatorda o'quvchilarning xalq musiqa ijodiga bo'lgan qiziqishini, muhabbatini vamehrini yanada orttirish uchun o'qituvchi quyidagi fikr va tavsiyalarga e'tibor bersa, jumladan:

- o'zbek xalq musiqa ijodi turli ifoda vositalariga boy bo'lib, xalqimizning milliy g'urur va iftixori ekanligi to'g'risida;

- asrlar davomida xalqimizning yashashida, mehnatida tuy-tomoshalarida, sayllarda va quvonchli kunlarida, xamda ijodida asosiy omil bo'lib xizmat qilganligi;

- xalq qo'shiqlarida xalqning boshidan kechirgan tarixiy voqealar to'g'risida ma'lumotlar berilgandagina, dars samaradorligi ancha yuqori saviyada bo'ladi. O'zbek xalq kuy va qo'shiqlari shunchalar xilma-xilki, ular orqali bolalarni ma'naviy va axloqiy dunyosini har tomonlama o'stirish, oliyjanob fazilatlarini kamol toptirish mumkin. Bunday asarlarga misol qilib, "Alla", lapar, lirik termalar, bolalar qo'shiqlari, "Yomg'ir yog'oloq", "Lolacha", "Boychechak", "Laylak keldi", "Sust xotin", "Lola", mehnat qo'shiqlari, katta ashula, lirik, epic qo'shiqlar, mumtoz asarlarni aytib o'tish mumkin²⁸². Umumta'lim maktablarida musiqa madaniyati darsliklariga kiritilgan ushbu qo'shiqlar o'quvchilarning ma'naviy, badiiy va

1. ²⁸² Nurullayev F.G. "Musiqi ta'limida Buxoro folklor qo'shiqlarini o'rgatishning ilmiy-metodik xususiyatlari (5-7-sinflar misolida)" -(PhD)diiss. ishi BuxDU.2021y.

axloqiy madaniyatini shakllantirishga, milliy g'urur va vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirishga, ijodiy mahorat, nafosat va badiiy didni o'stirishga, fikr doirasini kengaytirishga, mustaqillik va tashabbuskorlikni tarbiyalashga xizmat qiladi. Musiqa madaniyati darslarida xalq qo'shiqlarimizdan foydalanishning muhim ahamiyati shundaki, avvalo asrlar bo'yi yaratilgan milliy qo'shiqlarining insonlarga kuchli ta'siri yuksakligidadir. Biroq bugungi kunda yoshlarning musiqaga qiziqishlari biroz muammolar keltirib chiqarmoqda. Ko'plab yoshlar xorijiy musiqalarga taqlid qilgani holda o'zlarining ko'rinishlariga ham g'arbona tus bermoqdalar.. An'analarga sodiqlik tushunchalarini yoshlar ongiga sindirib borishda ularni g'arbliklarga taqlid qilib kuylashni emas, balki milliy kuy va qo'shiqlarini tinglashni, o'zlariga tarbiyaviy saboq chiqarish lozimligini o'rgatish zarur.

Ayniqsa, o'quvchilarni ma'naviy tarbiyalash jarayonida milliy qadriyatlardan oqilona foydalanib, milliy ohanglarni, xalq qo'shiqlarini his eta bilishni shakllantirish lozim. Insonning qaysi millatga mansubligi faqat g'oyagina emas, balki tuyg'u hamdir. Yigit-qizlarni aqliy-axloqiy, madaniy-ma'naviy jihatdan tayyorlamasdan mamlakatimiz ma'naviyatini rivojlantira olmaymiz. Shunday ekan, ularni ma'naviy barkamolikka erishishlarida milliy musiqamizning kuch-qudratiga tayangan xolda ibratli pand-nasihatga boy, xalqona yaratilgan kuy va qo'shiqlaridan foydalanishimiz zarur. Har bir inson bolaligidan boshlab san'at og'ushida yashaydi. Uning qulog'iga kiradigan birinchi san'at namunasi ona allasidir. Demak, axloqiy tarbiyaning xalq qo'shig'i shaklidagi birinchi omili-bu ona allasidir. Ayniqsa, o'zbek onalarining allasi ma'naviy-ruhiy jihatidan o'ta ta'sirchan vositadir. Inson ulg'aya borgan sari uning g'oyaviy, axloqiy va madaniy saviyasi shakllanishiga imkon oshib boradi. Estetik saviyani shakllanishi va rivojlanishi ham ana shu jarayon bilan birga kechadi. Bu o'z navbatida tarbiyaning barcha jihatlari bilan birga chambarchas bog'liq bo'lib, yuksak insoniy dunyoqarashning shakllanishi bilan uyg'unlashib ketadi. Shuning uchun ham o'quvchilarga ma'naviy tarbiya berish bilan shug'ullanuvchi pedagoglar bu ishni umumlashgan holda olib borilishi zarurligini unutmasliklari kerak. Bu ayniqsa, umumiy o'rta ta'lim maktablarida tarbiya bilan shug'ullanadigan pedagog o'qituvchilarga taalluqlidir. O'quvchilarni

xalq qo'shiqlari vositasida tarbiyalash bir qancha maqsadlarni ko'zda tutadi. Bizningcha, badiiy havaskorlik, ashula darslariga jalb etilgan o'quvchi yoshlar bilan bu borada ish olib borishda avvalo quyidagi jihatlarga alohida ahamiyat berish lozim:

1. O'zbek xalq qo'shiqlari va kuylari yoshlarning ma'naviy olamiga emotsional ta'sir ko'rsatishi va bu borada etarlicha samara berishiga erishish.

2. San'at bilan voqelikning ijtimoiy roli va ahamiyatini ta'kidlagan holda ularning sertarmoq turlarida folklor qo'shiqlarining o'rnini, badiy qimmatini, umum madaniyatimizdagi mohiyatini to'g'ri anglab olishga ko'maklashish.

3. O'quvchilarda san'atga oid bilimlarni mustahkamlash bilan birga ularda bu boradagi engil-elpi, mazmunan sayoz, ta'sirsiz va chet el ohanglariga solib aytilgan, o'zbek musiqa madaniyati an'alariga zid bo'lgan qo'shiqlarga nisbatan murosasizlik tuyg'ularini hosil qilish.

4. O'quvchilarni xalq qo'shiqlarini ma'naviy-axloqiy, falsafiy, ijtimoiy-siyosiy tomonidan to'g'ri baholay olish, ularni tarbiyaviy xususiyatlarini anglashga o'rgatish.

5. Maqsad xalq qo'shiqlari bilan ishlash bo'lsa-da, o'quvchilarda san'atning boshqa turlariga ham mehr-muhabbat uyg'otish, ularning umumiy madaniy saviyasini kengaytirish.

6. Xalq qo'shiqlaridagi nazmiy matnning mazmunini tarbiyaviylik nuqtai-nazaridan tahlil qilib uni talablar ongiga to'laligicha etkazish.

O'quvchilarni ma'naviy tarbiyalash jarayonida yuqorida sanab o'tilgan pedagogik omillarni inobatga olish ko'zlangan maqsadgi erishishni kafolatlashi mumkin.

Adabiyotlar:

1. X. Нурматов. "Музыка ва эстетик маданият-Тошкент. Т.Д.П.У. 1995 йил
2. Nurullayev F.G. "Musiqa ta'limida Buxoro folklor qo'shiqlarini o'rgatishning ilmiy-metodik xususiyatlari(5-7-sinflar misolida)"-(PhD)diiss.ishi BuxDU.2021y

N.F.Ubaydullayeva	<i>Orzu - maqsadlariga erishish jarayonida yuzaga keladigan muammoli vaziyatlar</i> 651
N.N. Ashrapov	<i>Din psixologiyasida shaxs axloqini shakllantirish masalalari haqida</i> 657
D.S Qaxorova, G.F. Adizova	<i>Maktab o'quvchilarining ijodiy kompetentligini oshirishda chet el olimlarining yondashuvlari va nazariyalari.....</i> 661
U. S. Jumayev	<i>Globallashish jarayoni va ommaviy madaniyatning yoshlar xulq-atvoriga ta'siri xususida.....</i> 665
Sh. M. Ulug'ova, N. Kozimova	<i>Psixologik konsultatsiya, uning ijtimoiy sohada qo'llanilishi va unga murojaat qiluvchi shaxslar turlari.....</i> 669
H. N. Saidov	<i>Tibbiyot xodimlarida sotsial – psixologik kompetentlik asoslari..</i> 672
Б. Ш. Каримов, А.Н. Исматуллоев	<i>Субъективный контроль и его влияние на деятельность личности</i> 677
N.N. Boymurodov	<i>The emergence and application of art therapy</i> 680
5A112001- Jismoniy madaniyat va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi	
R.R.Raxmonov , R.A.Rahimboyev	<i>Yosh futbolchilarning texnik-taktik harakatlarini takomillashtirish samaradorligi</i> 685
H.N.Ismoilov	<i>Bolalarda yengil atletika bilan shug'ullanishning ahamiyati</i> 691
E. B. Rustamov	<i>Yosh voleybolchilarda kuchni rivojlantirish mashqlari.....</i> 694
Z.T. Axmedova	<i>Gandbolda otish tezligi tushunchasi va ahamiyati tizimli ko'rib chiqish.....</i> 698
Z.A.Sheraliyeva	<i>O'smir voleybolchilarda sakrovchanlik sifatini baholash texnologiyasi va uni rivojlantirish uslubiyoti.....</i> 701
5A111101 – Musiqa ta'limi va san'at	
F.G'.Nurullayev, N.K.Nurullayeva	<i>Q'zbek xalq qo'shiqlari vositasida o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy shakllantirish</i> 704
F.X. Fayziyeva, H.A.Karimova	<i>Musiqiy uslubning film dramaturgiyasiga ta'sir</i> 708
M.O'. Jo'rayeva	<i>Fortepiano ansambli sinfida bolalarga ta'lim-tarbiya berish texnologiyalari.....</i> 712
5A110801 – Tasviriy san'at va amaliy bezak san'ati	
A.Shukurov, D.R.Rahmatova	<i>Umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida tasviriy san'at fanini o'qitishning metodik imkoniyatlari</i> 717